

А.Г. Чарыева
студентка 5-ого курса
Туркменского национального института
мировых языков имени Довлетмаммеда Азади
Ашхабад, Туркменистан
Научный руководитель: Ж.Б. Каррыева
кандидат филологических наук,
Кафедра теории и практики перевода
Туркменского национального института
мировых языков имени
Довлетмаммеда Азади

СХОДСТВО И ОТЛИЧИИ МЕЖДУ СОНЕТАМИ УИЛЬЯМА ШЕКСПИРА И ГУРБАННАЗАРА ЭЗИЗОВА

Аннотация: Изучение мировой литературы помогает учащимся лучше понять национальные, этнические, языковые и социальные ценности человечества. Поскольку английский язык является одним из широко распространенных языков в мире, и почти каждый шедевр мировой литературы доступен на английском языке, он служит мостом между странами в изучении литературы. Цель данного исследования – определить происхождения сонетов, их развития в литературе разных народов, и в особенности, сходства и различия между сонетами Г. Эзизова и У. Шекспира.

Ключевые слова: сонет, пятистопный ямб, рифма, октава, секстет, четверостишие, двустишие, слог, происхождение.

A.G.Chariyeva
5th year student of
Dovletmammet Azadi Turkmen
National Institute of World Languages
Scientific supervisor: J.B. Karryyeva
candidate of Philological sciences,

Department of Theory and Practice of Translation

Dovletmammet Azadi Turkmen

National Institute of World Languages,

Ashgabat, Turkmenistan

SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN WILLIAM SHAKESPEARE
AND GURBANNAZAR EZIZOV'S SONNETS

Annotation: Using world literature helps students to explore national, ethnic, linguistic, and social topics and feel connected to the rest of the world. Because English is one of the most widely used languages in the world, and nearly every single masterpiece of the world literature is available in English, it serves as a bridge between nations in studying literature. This study aims to determine the origin of sonnets, how they have been developed in the literature of different nations throughout centuries, as well as the peculiarities and shared features of the sonnets written in each of chosen languages (Turkmen and English).

Keywords: sonnet, iambic pentameter, rhyme, octave, sestet, quatrain, couplet, syllable, origin.

Çaryýewa Aýgöl Gurbangeldiýewna,

Döwletmämmet Azady adyndaky

Türkmen milli dünýä dilleri institutynyň 5-nji ýyl talyby

Ylmy ýolbaşçysy: Karryýewa Žanna Baýmuhammedowna,

filologiýa ylymlarynyň kandidaty

Döwletmämmet Azady adyndaky

Türkmen milli dünýä dilleri instituty

Aşgabat, Türkmenistan

WILÝAM ŞEKSPIRIŇ HEM-DE GURBANNAZAR EZIZOWYŇ
SONETLERINIŇ UMUMYLYKLARY WE AÝRATYNLYKLARY

Gahryman Arkadagymyzyň hem-de hormatly Prezidentimiziň taýsyz tagallalary netijesinde ýurdumyzyň medeni-ruhy gymmatlyklary, milli mirasy, taryhy ýadygärlikleri, halk döredijiligi, dili hem-de edebiýaty, asylly döp-dessurlary, edim-gylymlary düýpli

öwrenilýär we halk arasynda giňden wagyz edilýär. Milli mirasymyz jemgyýetiň ruhy baýlygynyň aýrylmaz bir bölegidir. Halkymyzyň bize miras goýan ruhy gymmatlyklaryny ylmy taýdan seljermek, derňewler geçirmek babatda ylmyň öňünde birnäçe wezipeler bolup, şeýle wezipeleriň biri-de, edebiýatyň ösmegine uly goşant goşan ýazyjy-şahyrlaryň, beýik söz ussatlarynyň ömrüni we döredijiligini, olaryň işleriniň milli hem çeperçilik aýratynlyklaryny ylmy taýdan öwrenmekdir. Türkmen edebiýatynda uly yz galdyran şeýle ussatlaryň biri ilkinji türkmen sonetçisi Gurbannazar Ezizowdyr. Milli Liderimiziň jemgyýetçiilik-syýasy guramalaryň we medeniýet ulgamynyň wekilleri bilen 2019-njy ýylyň 14-nji fewralynda geçiren duşuşygynda eden çykyşynda: “...Öz çykyşymy tamamlamak bilen, men, Gurbannazar Ezizowyň hyjuwly setirlerini mysal getirmek isleýärim:

Biz näm bolsak, şol bolaly,

Bolsa bolýar eziz Watan” – diýip, şahyryň döredijiligine ýüzlenmegi bu pikiriň dogrudygyny tassyklaýar [1].

Ýigitlik çagynda ussatlyga ýeten zehinli türkmen şahyry Gurbannazar Ezizowyň şahyrana diliniň aýratynlyklary barada makalalardyr kitaplar ýazylan hem bolsa, onuň gurluş we döredijilik özboluşlylygy taýdan tapawutlanýan sonetleri özleriniň ylmy taýdan öwrenilmegini talap edýär. Bu meseläniň Ö. Abdyllyáewiň, J. Allakowyň, T.Sadykowyň, R. Mustakowyň işlerinde hem seljerilmegi derňewiň wajyplygyny aňladýar.

Şol nukdaýnazardan, hödürlenilýän makalada sonet ýazmagyň ussatlary bolan Gurbannazar Ezizowyň we Wilýam Şekspiriň sonetleriniň arasyndaky umumylyklar we aýratynlyklar deňeşdirme-degşirme derňewini ulanmak arkaly seljerilýär. Bu seljerme sazlaşyk, rifm, goşgy ölçegi görkezijileri boýunça alnyp barylýdy.

Ilkinji nobatda, sonet şygyr galyby barada düşünje bermek zerurdyr. Sonet şahyrana şygyr galyby bolup, ol on dört setirden, bir sekizlemeden we iki üçlemeden, ýa-da dört sany üçlemeden we bir ikilemeden ybaratdyr [2]. XIII asyrdan Italiýada döwrän sonetiň on dört setirden ybarat gerimi, setirleriniň dört topbaga – üç dörtlemä we ikilemä, ýa-da iki dörtlemä we iki üçlemä bölünişi, goşgy düzüliş ölçegi we sazlaşygy onuň esasy häsiýetli görkezijileridir. Bu çylşyrymly şygyr galybyna ilkinji meşhurlyk getiren şahyr Italiýaly Françesko Petrarkadyr [6].

Petrarkadan nusga alan Wilýam Şekspir häzirki zaman sonetiniň esasyny goýan şahyr hasaplanylýar. Şekspiriň sonetleri abab çdçd eäeä ff görnüşde kapiýalaşyp, her sonet üç dörtlemä we ikilemä bölünýär. Onuň döredijiliginde sonetiň topbaklara bölünişi gönüden-göni görkezilmeyän (“silent division”) hem bolsa, setirleriň sazlaşygy we sonetde ekspozisiýadan çözülişe geçiliş şeýle bölünşiň bardygyny görkezýär [7]:

Ýaz gününe deňäýinmi gül keşbiň?(a)
Ýöne sen ondanam görkli, mylaýym.(b)
Baharmyzam çak ederden tiz geçýär, (a)
Ýellerem yrap ýör güllerin Maýyň. (b)
Güne meňzeş ýüzüň ýylgyrýar käte, (ç)
Käte tukatlygna gelýäriň gabat. (d)
Jahanda bar bolan gözellikleri, (ç)
Bir gün alar gider ynjyk tebigat. (d)
Ýöne weli solmaz seniň gül roýuň, (e)
Ýitirmez seň görküň-görmegiň. (ä)
Seni penjesine salmaz şum ajal, (e)
Bezegikäň şahyr setirlerimiň. (ä)
Göreçler görýärkä, alýarkak demi, (f)
Bu goşgym ýaşar hem ýaşadar seni. (f) [5]

Gurbannazar Ezizowyň sonetleri Şekspiriň sonetleri ýaly abab çdçd eäeä ff görnüşde sazlaşyp [3], her sonet üç dörtlemä we ikilemä bölünýär. Muňa garamazdan, türkmen şahyrynyň sonetlerinde topbaklara bölünşik has aýdyň ýüze çykýar:

Ine, adamzadyň iň zerur bagty:
Söýgi bet pygyldan çykýandyr üstün.
Siz şeýle bir söýüň, şeýle söýüliň,
Goý, gökde ýylidyzlaň gözleri gitsin.

Söýüp – peslik, pislik kökünü gyryň!
Söýgi bilen söýüň! A söýgi giňdir.
Her hal geçmişimden ýokdur ahmyrym,

Çünki meň geçmişim – seniň söýgiňdir.

Seniň aýdyp ýetişmedik sözleriň,
Ýañakda gijeden yz galan halyň,
Seniň meni gözläp ýören gözleriň, -
Şudur ähli geçen, geljek ykbalym.

Gör, eýýäm iňrige gark bolupdyr ýer,
Ömrüň agajyndan düşüp dur günler. [2]

Kapiýa taýdan doly, topbaplara bölünişik taýdan bolsa bölekleýin biri-birine meňzeş bolan Şekspiriň we Ezizowyň sonetleriniň arasynda goşgy ýazylyş ölçegi jähtden düýpli tapawut bardyr. Iňlis şahyry Wilýam Şekspiriň sonetleriniň aglaba bölegi ýambyň pentametri ölçeginde ýazylypdyr. Ýambyň pentametri daşary ýurt edebiýatynda giň ýaýran goşgy ölçegi bolup, munda esasy orun ýamba degişlidir. Ýamb birinjisi basymsyz, ikinjisi bolsa basymly bolan iki boguny saklaýan stopadyr. Adyndan hem belli bolşy ýaly, ýambyň pentametrinde ýazylan şygrylar baş ýambdan ybarat bolup, olar jemi on bogundan durýan goşgy setirini emele getirýärler. Netijede, bu ölçegde ýazylan sonetleriň her setiri gezekleşip gelýän basymly we basymsyz bogunlaryň onusyndan düzülýär. Bu bolsa goşgynyň ritminiň ýürek urgusynyň ritmine çalymdaş bolmagyna getirýär [6]:

My **mistress' eyes** are **nothing like the sun** [7]

[maɪ 'mɪstɪs 'aɪz a: 'nʌθɪŋ 'laɪk ə ə 'sʌn]

Gurbannazar Ezizowyň sonetleri ýambyň pentametri ölçegine eýermeýändigini bilen tapawutlanýar. Çünki türkmen diliniň orfoepiýasyndan bilşimiz ýaly, gelip çykyşy taýdan ene dilimize degişli bolan sözleriň ählisinde basym sözüň iň soňky bogununa düşýär. Şol sebäpli Gurbannazar Ezizowyň sonetleri ýambyň pentamertinden azat şygrylardyr:

Siz şeýle bir söýüň, şeýle söýüliň,

Goý, gökde ýyldyzlaň gözleri gitsin [2].

Şu sebäbe görä, Gurbannazar Ezizow sonetlerini sillabik (türkmen edebiýatyna mälum bolan goşgy ölçeglerinden biri bolup, bu ölçegde goşgy bentleriniň setirlerindäki bogun sany deň gelip, içki kapiýany döredýär) ölçegde ýazylypdyr.

G. Ezizowyň sonetlerini W. Şekspiriň sonetleriniden tapawutlandyran görkezijileriň ýene-de biri olaryň biri-biri bilen berk baglanyşyp, sonetler çemenini emele getirýänligidir.

Sonetler çemeni 14 sany sonetden we 15-nji jemleýji (magistral) sonetden ybarat bolup, olar öz aralarynda many-mazmun taýdan hem, setirleriň kapiýalaşyşy taýdan hem berk baglanyşýarlar. Sonetler çemenine girýän başdaky 14 sonetiň ilkinji setirleri sonetler çemeniniň jemleýji sonetini emele getirýär. Onuň birinji we on dördünji sonetleri birmeňzeş setirler bilen başlanýar [8].

Robert Frost: “Eger-de sekiz setirde bir pikiri öňe sürüp, alty setirde sözüňi yzyna aljak bolsaň sonet ýaz” diýip, jaýdar belläp geçýär [9]. Bu aýtgy, megerem, sonetleriň başdaky sekiz setirinde haýsydyr bir meseläniň öňe sürlüp, soňky alty setirinde bolsa öňe sürülen meseläniň çözüdiniň beýan edilýändiginden gelip çykýandyr. Sonetiň bu aýratynlygy Wilýam Şekspiriň we Gurbannazar Ezizowyň sonetleriniň ikisinde hem ýüze çykýar.

Gurbannazar Ezizowyň we Wilýam Şekspiriň sonetleriniň gurluş taýdan umumylyklaryny we aýratynlyklaryny seljermek bilen, şeýle netijä gelmek mümkin:

1. Gurbannazar Ezizowyň we Wilýam Şekspiriň sonetleriniň arasynda kapiýa we ekspozisiýadan çözüde geçiş taýdan doly, topbaklara bölünşik taýdan bolsa bölekleýin meňzeşlikler bar.
2. G. Ezizowyň sonetleri sillabik ölçegde bolup, olar W. Şekspiriň sonetlerinden goşgy ýazylyş ölçegi taýdan düýpgöter tawaputlydyrlar.
3. Sillabik ölçegdäki sonetleri ýazmak bilen, G Ezizow özünden soňky türkmen şahyrlaryna italýan dilinden düýpli tapawutlanýan türkmen dilinde italýan goşgy düzüliş formsyny ulanyp şygyr ýazmaga ýol açypdyr.

Gurbannazar Ezizowyň ýörelgelerine esaslanyp, häzirki döwürde hem türkmen şahyrlary birnäçe sonetleri döredýärler. Umuman alanyňda, G. Ezizowyň sonet şygyr galybynyň ösüşine goşant goşantlary örän uly bolup, onuň bu şygyr galybynda ýazan eserlerini geljekde ylmy taýdan derňemek türkmen edebiýatçylarynyň önünde durýan esasy wezipeleriň biridir.

Edebiyat:

1. “Bilim” žurnaly. 2020-nji ýylyň fewral aýy.
2. *G. Ezizow*. Saýlanan eserler. Aşgabat, 1995.
3. *J. Allakow, T. Sadykow, R. Mustakow*. Edebiyat XI synp. Aşgabat, 2014.
4. *Öde Abdyllyayew*. Edebiyat teoriýasy. Aşgabat, 2010, 222.
5. *R. Nazarow*. Iňlis dili XI synp, . Aşgabat, 2014, 80 sah.
6. <http://literatura5.narod.ru/sonetto.html>
7. <https://nosweatshakespeare.com/sonnets/18/>
8. https://na5bal.narod.ru/load/literatura/skhodstvo_i_otlichie_sonetov_petrar_ki_i_shekspira/16-1-0-8909
9. [Jstor.org/?refreqid=excelsior%3A6ca5bfc0ee5e23773577053f82000081](https://www.jstor.org/?refreqid=excelsior%3A6ca5bfc0ee5e23773577053f82000081)